TERMENI METEOROLOGICI ÎN PRESA ROMÂNEASCĂ DIN SECOLUL AL XIX-LEA

INGA DRUȚĂ*

În perioada a doua a epocii moderne (1830–1860), în care se plasează faza de constituire a principalelor norme ale limbii literare unice de astăzi, pe lângă cărțile de popularizare a ştiinței şi manualele traduse, adaptate sau întocmite după modele străine, un rol enorm a jucat presa vremii, „nu atât în formarea terminologiei ştiințifice, pentru că existau în această privință manuale mai vechi, cât în difuzarea şi explicarea acestor termeni pe înțelesul cititorului din epocă" (Andriescu 1979: 10).

Dacă, în primele decenii ale secolului al XIX-lea, promotorii limbii române literare erau îndeosebi şcoala românească şi traducerile, după 1829, acest rol îl au mai ales gazetele şi revistele. Primele publicații periodice au fost „o adevărată şcoală pentru acei care, în condițiile de atunci, n-au putut urma cursurile uneia obişnuite" (*ibidem*). În acest sens, cele mai importante gazete ale vremii au fost „veteranele presei româneşti" (după expresia lui Gheorghe Asachi): „Curierul românesc", care apare din 8 aprilie 1829 (redactor: Ion Heliade-Rădulescu), şi „Albina românească", al cărei prim număr vede lumina zilei la 1 iunie 1829 (redactor: Gheorghe Asachi).

Apariția „Albinei româneşti" a fost vestită, la 17 aprilie 1829, de o *Înştiințare despre gazeta românească din Eşi* (difuzată sub forma unei circulare litografiate), în care se prefigurau conținutul şi obiectivele publicației preconizate: „Luătoriu aminte, cetitoriul gazetei ca într-o oglindă în ea vede înfățoşate toate interesantele întâmplări de carile el însul atârnă, martor se face cruntelor bătălii, vede faptele, aude vorbile străluciților bărbați, se minunează de *fenomenele firei* [subl. n.] şi, ca un călătoriu de pre rătunzimea pământului, culege folositoare pilde şi învățături" (Hodoş, Sadi Ionescu 1913: 19). Şi „Curierul românesc" are un scop similar, având la 1838 subtitlul „Gazetă politică, comercială şi literară".

Cele peste şaptezeci de periodice apărute în primele trei decenii de activitate publicistică românească reprezintă calea principală prin care au pătruns în limba română mii de neologisme, multe dintre acestea fiind termeni tehnici şi ştiințifici.

* Institutul de Filologie al Academiei de Ştiințe a Moldovei, Bd. Ştefan cel Mare şi Sfânt, nr. 1, Chişinău, Republica Moldova.

ALIL, t. LVII, 2017, Bucureşti, p. 201–208

BDD-A30143 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:48 UTC)

Termenii noi erau glosați în cuprinsul articolelor sau în subsolul paginilor. Glosarea era determinată de grija redactorilor pentru cititori, care întâmpinau dificultăți în înțelegerea unor articole. Poziția rațională, chibzuită a „Albinei" în difuzarea termenilor noi de cultură este dovedită aproape în fiecare număr al gazetei. Fiind conştientă de faptul că „zicerile cele tehnice (a meşteşugului) şi noima acestori ştiinţe sunt acele care, pricinuind cetitorului nedumerire, îl lipsesc de dorita mulţămire", redacția „Albinei" se va strădui să publice cât mai multe articole de popularizare a ştiinței, în cele mai diverse domenii. „Curierul românesc" şi „Gazeta de Transilvania" manifestă acelaşi interes pentru difuzarea terminologiei ştiințifice, chiar dacă numărul articolelor de popularizare a cuceririlor ştiinței şi tehnicii moderne este mai mic (Andriescu 1979: 85).

Față de alte publicații periodice cu acelaşi profil, „Albina românească" şi „Curierul românesc" îşi fac un merit mare şi din preocuparea de a răspândi cunoştinţe ştiinţifice elementare în diverse domenii: invenții tehnice, progrese în ştiință şi tehnică, descoperiri, călătorii. Popularizarea progreselor în ştiință şi tehnică se face cu mijloace specifice presei, în informări cvasireportericeşti asupra unor probleme de geografie, fizică, demografie, statistică etc. În toate domeniile rămâne vizibilă întotdeauna grija de a împăca curiozitatea cititorilor cu nevoia de a-i instrui, fie că este vorba numai de un fenomen care zguduia pentru moment opinia publică (eclipse, cutremure, inundații etc.), fie că este vorba de fenomene sau descoperiri care depăşeau, prin caracterul lor excepțional, evenimentul la ordinea zilei sau rubricile de curiozități ştiințifice.

Pentru a urmări prezența termenilor meteorologici în presa vremii, am constituit un corpus din 114 numere (din 1 338 parcurse) ale publicației ieşene „Albina românească" (1829–1847) şi 25 de numere ale publicației bucureştene „Lumină pentru toți" (1885–1894, redactor: Eniu Bălteanu).

În primii doi ani de apariție, 1829 şi 1830, „Albina românească" găzduia rubrica *Observații meteorologhice*, întâlnită sporadic şi în 1831. Din 1832, rubrica este suprimată, fiind reluată în 1839. Inițial, informațiile meteo erau prezentate pe patru coloane: *Zioa observației*, *Caldómesor*, *Greómesor* şi *Starea aerului* = (în 1829–1831), iar din 1839, tabelul cu datele meteo conține cinci coloane: *Data*, *Termom. reomiur* [Réaumur], *Baromet. Palmace de Viena*, *Vânt* şi *Starea ceriului*.

În numărul 2 al „Albinei" din 1829, redactorii publicației explică, sub titlul *Meteorologhie*: „Spre a se cunoaşte starea *atmosferei* i se face luare aminte prin instrumentele numite *Termometru* şi *Barometru*. *Termometrul* (*Caldómesor*) este un instrument al fizicei prin carele se măsoară *Gradul căldurei*, însemnat prin semnul *t*, şi al *frigului* însemnat prin -. *Barometrul* (*Greómesor*) prin carele se măsoară *Gradul greutății aerului*, pre cum: di este *aerul* îngreuet de *umezeală*, atunce argintul viu, apăsat prin cel de gios strâmbat capăt al Barometrului carele este deschis, se înalță la cela lantu capăt, oundi sânt gradurile însemnate, şi însemnează de *ploae*. Iară di este aerul secu, atunce argintul viu se coboară şi însemnează senin" (p. 7). În numărul 17 (1829) se explică din nou, pe scurt,

BDD-A30143 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:48 UTC)

că „*Meteorologhia* sau minirea timpului este ştiinţa de a cunoaşte schimbarea timpului viitoriu” şi modul de funcţionare a barometrului: „…dacă *Greómesorul* se înalţă, urmează a fi *timp frumos*, dar *ploios* va fi când scade”.

În coloana *Starea aerului*/*Starea ceriului*, apar frecvent formulele: *senin*, *schimbăcios cu ploae* (AR, 1829, nr. 2, 3), *răcoare* (AR, 1829, nr. 9), *nouros cu ploae* (AR, 1829, nr. 11), *înourat cu vânt* (AR, 1829, nr. 29, 36), *înourat* (AR, 1829, nr. 34), *senin cu vânt* (AR, 1829, nr. 14, 20, 21, 22, 23, 24, 25), *schimbăcios cu vânt* (AR, 1829, nr. 26, 27, 35), *vânt cu zăpadă* (AR, 1829, nr. 40), *plouos* (AR, 1829, nr. 58), *neguros* (AR, 1829, nr. 62; 1830, nr. 1, 2, 3, 5, 6, 7, 63), *vânt cu ploae* (AR, 1830, nr. 52), *nouros* (AR, 1830, nr. 67, 68, 69, 70), *închis* (AR, 1831, nr. 119), *în parte senin*, *mestecat*, *nour* (AR, 1839, nr. 12), *cumplit vicol* (AR, 1839, nr. 14), *nouros, tulbure* (AR, 1842, nr. 2), *nouros şi ningător* (AR, 1842, nr. 7), *pâclos, tulbure* (AR, 1842, nr. 8), *nouroasă, schimbătoare* (AR, 1842, nr. 14), *plouasă* (AR, 1842, nr. 17, 18), *vânturos* (AR, 1843, nr. 50).

Termenii meteo apar pe paginile „Albinei româneşti” şi la alte rubrici, de „novitale” sau de varietăţi, în special cei care se referă la „starea vremii”: *aer atmosferic* (AR, 1843, nr. 36), *condiţii atmosferice* (AR, 1845, nr. 48), *furtună… cu fulgere şi tunete*, *repede ploae amestecată cu o grindină toropitoare* (AR, 1829, nr. 2), *secetă* (AR, 1830, nr. 13), *uragan (furtuna cea mare)* (AR, 1832, nr. 36), *uraganul (fortuna) cel cumplit* (AR, 1846, nr. 60), *cumplit orcan (fortună)*, *vifor* (AR, 1838, nr. 71), *orcan (fortună)* (AR, 1839, nr. 17), *orcan (furtună)* (AR, 1844, nr. 50), *vară nestatornică*, *răceli simţitoare*, *ninsoare*, *brumă*, *revărsarea apelor* (AR, 1832, nr. 73), *furtună nioasă (de omăt)* (AR, 1837, nr. 30), *rumpere de nouri* (AR, 1837, nr. 42), *rumpere de noure* (AR, 1845, nr. 34), *fortună cu ploae din acea mai repede* (AR, 1838, nr. 42), *cumplită grindenă* (AR, 1838, nr. 63), *vicol* (AR, 1838, nr. 97), *lavinele (omătul dărmat)* (AR, 1839, nr. 17), *arşiţă nesuferită* (AR, 1841, nr. 37), *lavină* (AR, 1844, nr. 15), *bură de ploae* (AR, 1844, nr. 49), *secetă mare* (AR, 1843, nr. 3), *grindină săgetătoare*, *ferbinţelile caniculei* (AR, 1847, nr. 56), *arşiţa caniculei* (AR, 1847, nr. 59), *vântu umedu şi cam gerat* (AR, 1848, nr. 36). Se remarcă grija pentru cititori prin glosarea termenilor: *orcan* sau *uragan* este explicat, aproape de fiecare dată, prin „furtună”, *lavină* prin „omăt dărmat”, iar adjectivul *nioasă* din sintagma *furtună nioasă* este glosat în text prin „de omăt”.

Uneori publicaţia se referă şi la fenomene mai puţin frecvente: *lucoarea cea boreală* (AR, 1841, nr. 20), *vârteje de vânt* (în text apare şi sinonimul *volbură*) (AR, 1845, nr. 10), *meteorul luminos* […] *pe carele l’am numit lucoarea zodiacală* (AR, 1843, nr. 24).

Notarea în paranteze a unui echivalent mai vechi sau a unui calc ori alăturarea termenilor noi la sinonime cunoscute este însoţită în unele cazuri de citarea unor definiţii: *fenomenul (arătare neobicinuită în fire)* (AR, 1831, nr. 41), „*electricitatea* seau puterea focului, pre care în *aer*, în *nori* şi *ploae* o vedem cam aseminea făptuind, sunt nume de *fulger* şi de *trăsnet*” (AR, 1829, nr. 49).

BDD-A30143 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:48 UTC)

Unele explicații sunt mai detaliate: „În 12 dechem. sara la 3 ceasuri după apusul soarelui, s[-]au arătat în Varsavia pe *orizonul* (geana) despre mează noapte o *meteoră** care întru atâta semăna cu o aprindere de casă, încât paza aşăzată pentru foc au tras clopotile. Această *arătare* au ținut 5 minute. **Meteoră* să cheamă un lucru, ce se îmformează şi să arată în *aer*, precum *tunetul*, *grindina*, *arcul în ceriu* sau *curcubeul*" (AR, 1830, nr. 101, p. 450); „Toate fenomenele seau arătările ce se ivesc în treacăt în atmosfera pământului se numesc în înțălegere întinsă *meteore*. […] Din acele mai însemnate meteore sânt: 1) cele *aerice*, precum *vânt*, *furtună*, *văjilie* seau *vârtej* […]; 2) cele *apoase*, precum: *negura*, *ploaia*, *omătul*, *grindina*; 3) *pietrele meteorice*, nişte trupuri ce când şi când cad din atmosferă; 4) *meteorele lucitoare*, precum: *curcubeul*, lunile şi sorii secundari (lăturalnici), şi feliurite alte figuri; 5) *meteore focoase* (bolizi) precum: *fulgerul*, stele căzătoare, sfere focoase, *aurora borealã*" (AR, 1841, nr. 16, p. 61); „*Apa* pretutindene prin aburire să sue în *atmosferă*. O mare parte de *neguri*, de *rouă*, de *omăt* şi de *ploae* se lasă pe munți, carii mai ales se par a trage cătră sine pe *nouri*" (AR, 1832, nr. 26, p. 104); „Apa ni se îmfățoşază în trii feliurite forme, adecă în stare curgătoare, stare vârtuoasă seau gheață şi în starea aburilor" (AR, 1832, nr. 72, p. 288); „Apa ca şi alte Licvide (curgătoare) are însuşire de a să aburi, mai ales când soarele săgetează asupra luciului ei. Apa care în acest chip să înalță de la pământ să amestecă cu aerul […] [şi] alcătueşte *nouri*, *neguri*, *ploae* şi *ninsoare*" (AR, 1832, nr. 73, p. 292); „*Fluidul* aeroformu, cel mai folositor şi cel mai mult este *aerul*, carele este statornic, greu, în stare de a se strânge foarte, elastic şi nevăzut; el încugiură lumea din toate părțile şi îmvălitura ce o face se numeşte *Atmosferă*" (AR, 1832, nr. 59, p. 236); „*Aerul* este nemărginita legătură care întruneşte toate vietățile lumii, şi fără care n'ar pute ființa. *Aerul* pre carile îl răsuflăm nu este element (stihie), adică nealcătuit, precum îndelungat s[-]au fost crezut, ce el este alcătuit de două deosăbite trupuri, din care fieşcare are însuşiri particulare, ba încă una împotriva altia. Aceste trupuri care ni încugiură se numesc *Gaz*, şi aerul prin care veţuim este alcătuit de a cincea parte a *Gazului Oxighen* seau acru, şi aproape de patru cincimi a *Gazului Azotic*" (AR, 1832, nr. 59, p. 236).

Bineînțeles, multe definiții şi explicații reflectă nivelul gândirii ştiințifice din acea epocă: „Apa care cade din nouri este aşa de curată ca apa distilată, fără nici un gust, fără color (floare) şi fără miros" (AR, 1832, nr. 73, p. 291); „*Lavina* să numeşte la munții Alpii în Svițera o mulțime de omăt, care cade de pe munții cii înalți, şi prin a sa povară adeseori aduce cele mai mare stirpiri, unile din aceste *Lavine* să numesc *vântoase*… Alte *Lavine* să numesc *muntenoase*... A treia *Lavină* este *pământoasă*, când umezala într[-]atâta au străbătut pământul, încât costişile să surpă, să prebuşăsc şi cad în adâncime cu toate cele ce să află pre ele" (AR, 1837, nr. 30, p. 136); „*Fortunile* cele cumplite şi pre îndesate, urmate astă vară în Țara Românească, au pricinuit moarte la multe persoane *detunate de fulger*" (AR, 1838, nr. 61, p. 261).

„Albina românească" informa şi despre anumite fenomene naturale neobişnuite: „În 19 dechem. trecut s-au văzut în Svițera un *fenomen* (arătarea fizică) îndestul de rar a *omătului* lucitori ca fosfor, prin care să părea că satele de

BDD-A30143 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:48 UTC)

pin pregiur ardea. Plutaşii, care ducea pe lac o luntre încărcată cu pae, nu puţin s-au fost spăriet, văzând mai întăi pălăria unuia dintr-înşii, apoi straile şi în urmă paele, acoperindu-să ca de o materie arzătoare, şi când aştepta a lor peire, piste 5 minute s-au văzut mântuiţi de cumplita lor spaimă" (AR, 1837, nr. 6, p. 30); „Mercuri în 22 Iuni s-au observat de la Eşi un *fenomen* numit *tromba pămintească*. La 4 ceasuri după amiazi, fiind *cerul înourat*, s-au văzut la apusul politiei cam deasupra lui Tărgu-Frumos, un *turbilon* (vârtej) înformându-să ca un sul negru şi coborându-să cătră pământ cu un vărf ameninţitor. Aninat de nouri, ce să îndesa, acest turbilon să mişca în curs de câteva minute ca un conu (forma căpăţinei de zahar) răsturnat, de înălţimea a tot orizonul. A sa bazis, ce să agiungea cu nouri, era tunecată, iar vărful de gios era preveziu. În urmă tromba au detunat cu vuet şi s-au perdut în o *fortună ploioasă*. […] Fortuni urmate două zile dea rând şi loviturile de *tunet* şi *fulger* au statornicit de nou electricitatea în ecvilibriu şi au cureţit *aerul*" (AR, 1838, nr. 52, p. 224); „În politia Brun, au urmat în 16 Iuli sara 10 ¾ ceasuri un *fenomen* interesant; pe orizonul Nordic s[-]au arătat un şir de coloane de lumină, care să îndrepta cătră Nord-Ost, şi care strălucea cu văpselele cele mai minunate, chiar ca un frumos *curcubău*. Acea *arătare* […] au ţinut vro 30 minute. După ce s[-]au trecut, mai lucea încă în acea parte a ceriului o lucoare neobicinuită. Acest fenomen carile să numeşte *Lumina Nordică* s[-]au arătat asemene la Viena şi în alte locuri a Ghermaniei" (AR, 1837, nr. 64, p. 274); „Începând dela 9 martie s[-]au văzut în *atmosferă fenomene* (arătări) spăimântătoare. S[-]au văzut adesea căzând din aer globuri (trupuri rătunde) înfocate…" (AR, 1829, nr. 4, p. 15).

Frecvent, relatările despre unele fenomene meteorologice, în special despre vânturi şi precipitaţii, sunt însoţite de evaluarea impactului acestora asupra recoltei sau a vieţii omului. Astfel, în nr. 18 din 1829 al „Albinei", sub titlul *Înfricoşate întâmplări meteorologhice*, se susţine că „o *grindină* cumplită, a căria cele mai mici gloanţe era cât nucile", a produs multe stricăciuni, „căci *orcanul* seau înfricoşata *fortună*, ce au urmat după cumplita *grindină*, rumpând multe acoperemânturi de casă cu grinzi şi scânduri, le-au aruncat […] pin mai multe locuri ale oraşului…", iar grindina a fost însoţită de „volbură sau vânt vârtej" (p. 32), iar într-un alt număr se vorbeşte despre „o mare *brumă*, care au stricat toată poama necoaptă" (AR, 1838, nr. 75, p. 316).

Semnalăm că, în economia celor patru pagini ale publicaţiei (suplimentate sporadic cu 2–3 pagini), reflecţiile despre vreme sunt intercalate printre alte „novitale", ca ştiri importante, sau apar chiar în debutul unor numere. Tonalitatea acestora este fie neutră: „*Climele* noastre din an în an sânt astăzi mai blânde precum era în vremile cele vechi" (AR, 1830, nr. 16, p. 69); „Termometrul însămnează […] 12 păn la 18 graduri" (AR, 1835, nr. 14, p. 57); „*desfacerea omătului* au început pe încet" (AR, 1841, nr. 12, p. 45); „*fulgerul* au lovit în mai multe părţi" (AR, 1838, nr. 71, p. 301), fie îngrijorată, intensificată de adjective ca *înfricoşat*, *cumplit*, *spăimântător*, fie poetică, metaforică: „soarele răzbunind iar toate *negurile*", „*nouri* ce ascundea în sinul lor *fortuni* cumplite" (AR, 1839, nr. 17, p. 67); „De la 10 Ghenari *frigul* s[-]au împuţinat gradat, şi *omătul s[-]au mistuit* de *neguri* şi

BDD-A30143 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:48 UTC)

căldură” (AR, 1840, nr. 8, p. 30); „A doua zi *au ploat* şi *au grindinat* cu *fulgere* şi *tunete*, şi un *curcubeu* foarte frumos au adaos *fenomenul* extraordinar” (AR, 1840, nr. 9, p. 33); „Primăvara au propăşit pe ecvinopție, şi de două săptămâni ni bucurăm de zile frumoase, *rourate* uneori de *ploi calde* care favorează creşterea” (AR, 1848, nr. 21, p. 83).

Revista bucureşteană „Lumină pentru toți”, chiar dacă are subtitlul „Revistă pedagogică şi literară”, găzduieşte uneori şi informații despre natură, fenomene ale naturii, inclusiv fenomene meteo, ceea ce consună cu misiunea publicației de „a aduce lumină pentru toți”, de a difuza diverse cunoştințe. Astfel, în numărul 1 din iunie 1885 apare *Studiul naturei* (cu precizarea: „prelucrat pentru popor de Eniu Bălteanu”), în care, în formă accesibilă, se explică mai multe noțiuni din domeniu: „Eŭ mĕ miram de frumósa lumină care o vedeam pe orizont dupe apusul sóreluĭ şi pe care o vĕdzusem şi diminéța înainte de rĕsărirea luĭ. Unchiul meŭ îmĭ spuse că acé lumină este numită *crepuscul*” (p. 33). În numărul 2 (iulie) din 1885, în articolul *Stejarul în România*, se fac precizări despre apă: „O parte din *apa* ce cade pe suprafața pământului servă ca vehicul de alimentare, adică purtător de hrană în vegetația arborilor şi apoi trece prin esalarea frundzelor în *atmosferă*, sub formă de *vapori apoşi*, cari se prefac în *norĭ* cari aduc *ploĭ*” (p. 77).

Numărul 12 din 1887 conține articolul *Trăsnetul*, în care se ia în discuție credința populară conform căreia fulgerul şi tunetul reprezintă plimbarea Sf. Ilie cu căruța pe cer şi se explică adevărata natură a fenomenului: „«Ih!!… *Fulgerăăă* şi încăăă… *tunăă*!!… În chin’te să nu ne trăsnéscă!… Ah!!… vedzi, cum s’aprinde cerul?!!… Audzi, cum *bubue* şi *urlă* pe sus, par-că să cadă cerul pe noi!!… A plecat Sf. Ilie să se plimbe cu căruța şi pesemne că s’au speriat caii!! Goniți câinii şi pisicile, căci Necuratul stă pe lângă câini şi pisici, şi Sf. Ilie voind să’l trăsnéscă omóra şi prăpădeşte tot ce’i ese înainte; d’aceea, trebue nu numai să ne închinăm, dar încă şi să gonim câinii şi pisicile, dupe lângă noi, şi să nu stăm în dreptul uşilor sau ferestrelor!!…» Ast-fel vorbesc babele române, ba încă şi ómenii poporului. […] Va să dzică nici religiunea, nici ştiința n’au spus poporului român că *Departe-d’ăst-loc* stă în părul pisicii, câinelui şi în dreptul uşilor şi ferestrelor deschise; ci esperiența, acésta mamă a ştiințelor, i-a învățat că *Ucigă-l-tóca* stă ascuns în părul pisicii, în al câinelui, în dreptul uşilor şi ferestrelor deschise, în vârful tufanilor şi al clădirilor înalte; căci s’a vĕdzut mai adese că trăsnetul a căzdut pe pisici, pe câini, pe copacii înalți şi pe tóte vârfurile clădirilor înalte. […] atât *Sf. Ilie* cât şi *Dracul* nu sint persóne, nici măcar ființe; ci, Sf. Ilie ca şi necuratul, sint nişte puteri ascunse ale naturei, pe cari puteri poporul le-a personificat, pentru ca să le pótă înțelege mai bine. […] În adevăr, ómenii cu ori cât de puțină învățătură ştiu că pământul, *aerul*, *norii*, ómenii, animalele, paserile şi tóte lucrurile din natură au o putere ascunsă în ele, care putere le face să se apropie sau să se depărteze unele de altele. Acésta putere ómenii învățați au numit’o *electricitate*. […] *Electricitatea* este de două feluri: *electricitate positivă* şi *negativă* (am puté dzice bună şi ré). D.e. pământul are electricitate negativă, iar aerul are electricitate positivă. […] Când doi

BDD-A30143 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:48 UTC)

corpi, cari au electricitate contrariă, s'atrag, atunci produc un foc, o lumină cu o detunare potrivită cantităţii de electricitate ce se cuprinde în acele corpuri (dupe cum şi o puşcă când se descarcă produce o detunare). *Norii* cari i vedem pe d'asupra capetelor nóstre sint şi ei corpuri, formate din aburii apelor. Unii din aceşti nori au electricitate negativă, alţii positivă. Când vin faţă în faţă doi nori încărcaţi de electricităţi contrarii, atunci norii atrăgêndu-se scapără din ei scânteia electrică (*fulgerul*), care ni se arată ca trăsură – linie de lumină strălucitóre formând, în spaţiu, în *atmosferă*, nişte întortocheturi, zigzaguri mai mult sau mai puţin pronunţate; dar acésta lumină, acest fulger este urmat d'un sgomot une-ori teribil – asurdzitor! Acest sgomot este *tunetul*, este uruitul căruţei Sf. Ilie" (p. 584–587).

Corpusul inventariat denotă un echilibru între termenii ştiinţifici şi cei populari. „Albina românească" propagă consecvent termenii ştiinţifici *aer (atmosferic)*, *atmosferă*, *condiţii atmosferice*, *termometru*, *barometru*, *fenomen*, *meteorologhie*, *uragan* (şi în forma *orcan*), *lavină*, *grindină*, *brumă*, *electricitate*, *meteor* (şi în forma *meteoră*), *curcubeu*, *auroră boreală*, *trombă*, *turbilon*, *climă*, *canicula*, *a grindina*, *a roura*, care s-au impus ulterior în domeniu, unii cu mici modificări fonetice (*meteorologie*, *turbion*). Neologismul *canicula* este folosit pleonastic în formulele *ferbinţelile caniculei* şi *arşiţa caniculei*. Termenii *termometru* şi *barometru* sunt glosaţi prin calcurile *caldómesor* şi *greómesor*. Tot un calc (după franceză) este şi *arc în ceriu* „curcubeu". Se observă fluctuaţii între genuri: *meteor* s.m. – *meteoră* s.f.

Totodată, limbajul meteorologic al vremii cuprinde şi forme populare: *omăt*, (cer) *schimbăcios*, *mestecat*, *ningător*, *plouos*, *pâclos* sau regionale: *vicol* „viscol", *văjilie*, *curcubău*, (furtună) *nioasă*, *nour*, *nouros*, *rumpere de nouri*. Termenul *inundaţie* este redat prin perifraza *revărsarea apelor*, iar *ploaie torenţială* prin *repede ploae*.

Semnalăm sinonimia *fenomen – arătare*, *auroră boreală – lucoare boreală*, *turbilon – vârtej*, *vârtej de vânt – volbură*, *uragan – orcan – furtună*, *meteorologhie – minirea timpului*, *meteor luminos – lucoare zodiacală*, *vifor – vicol*, (cer) *neguros – pâclos – tulbure*.

Prin urmare, am putea afirma că în spaţiul românesc, în perioada a doua a epocii moderne (1830–1860), se poate vorbi deja despre *nuclee de termeni* (Flaişer 2011: 13) (chiar dacă sunt prezenţi mulţi termeni populari şi regionali), reprezentând *in nuce* limbajul meteorologic.

BIBLIOGRAFIE

Andriescu 1979 = Alexandru Andriescu, *Limba presei româneşti în secolul al XIX-lea*, Iaşi, Editura Junimea.

Flaişer 2011 = Mariana Flaişer, *Introducere în terminologia medicală românească*, Iaşi, Editura Alfa.

BDD-A30143 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:48 UTC)

Hodoş, Sadi Ionescu 1913 = Nerva Hodoş, Al. Sadi Ionescu, *Publicaţiunile periodice româneşti*, Bucureşti, Socec.
Ursu 1963 = N.A. Ursu, *Formarea terminologiei ştiinţifice româneşti*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.

Surse

AR = „Albina românească” (1829 – 1849).
LT = „Lumină pentru toți” (1885 – 1894).

METEOROLOGICAL TERMS IN THE 19TH CENTURY'S ROMANIAN PRESS MEDIA

ABSTRACT

In the first Romanian periodic publications, we can notice the appearance along with the explanation of many new terms, which spread elementary scientific knowledge in various fields. The terms were explained in the articles or in undernotes. This way the editors made sure to fulfill the needs of the readers who had difficulty understanding some articles. The paper will list a series of meteorological terms (popular and scientific) running in some periodic Romanian publications from the nineteenth century.

Keywords: *periodic publications*, *term*, *meteorological terminology*, *broadcasting terms*, *adaptation*.

BDD-A30143 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:48 UTC)